

JIE

Year/Yıl 2025 | Volume/Cilt 5 | Issue/Sayı 1
Journal of Islamic Economics | İslam Ekonomisi Dergisi

Cengiz Kallek, Harac ve Emval Kitapları (Kitap Değerlendirmesi, Klasik Yayınları, 2018, 261 s.)

Yunus Emre Erdoğan | yunusemre.erdogan@student.asbu.edu.tr | ORCID: 0009-0002-6928-3785

Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, İslami Araştırmalar Enstitüsü,
İslam Ekonomisi ve Finansı Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye

Research Information / Araştırma Bilgisi

Araştırma Türü / Research Type	Kitap Değerlendirmesi / Book Review
Teslim Tarihi / Date of Submission	13.12.2024
Kabul Tarihi / Date of Acceptance	07.01.2025
Yayın Tarihi / Date of Publication	15.01.2025
DOI	10.55237/jie.1601046
Atıf / Citation	Erdoğan, Y. E. 2025. "Cengiz Kallek, Harac ve Emval Kitapları (Kitap Değerlendirmesi, Klasik Yayınları, 2018, 261 s.)." Journal of Islamic Economics, 5 (1):91-112
Hakem Değerlendirmesi / Peer-Review	Double anonymized - Two external
Etik Beyanı / Ethical Statement	Bu çalışmayı yürütür ve yazarken kullanılan tüm kaynaklara uygun bir şekilde atıfta bulunulmuştur / While conducting and writing this study, all the sources used have been appropriately cited.
İntihal Kontrolü / Plagiarism Checks	Evet - Turnitin / Yes - Turnitin
Çıkar Çatışması / Conflict of Interest	Yazarın beyan edecek herhangi bir çıkar çatışması yoktur / The author has no conflict of interest to declare.
Şikayet / Complaints	jie@asbu.edu.tr
Destek Fonu / Grant Support	Yazar(lar), bu araştırmayı yaparken herhangi bir dış finansman almadığını beyan eder / The author(s) acknowledge(s) that no external funding was received in support of this research.
Telif Hakkı ve Lisans / Copyright & Licence	Dergimizde yayın yapan yazarlar CC BY-NC 4.0 kapsamında lisanslanan çalışmalarının telif hakkını saklı tutar / Author publishing with the journal retains the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Özet

İslam iktisat düşüncesine dair birçok çalışma hâlâ incelenmeyi beklemektedir. İslam medeniyeti, Müslümanca yaşama tasavvurunu ortaya koyabilmek için birçok alanda önemli kitaplar ortaya koymuştur. Ancak bu kitaplardan birçoğunun incelenmesi, değerlendirilmesi ve tahlil edilmesi henüz tamamlanmış değildir. Özellikle İslam iktisat düşüncesine dair birçok klasik eser incelenmeyi ve tahkik edilmeyi beklemektedir. Bu noktada yazar, İslam tarihinde kamu maliyesi alanında bu zamana kadar yazılmış eserlerden bir demet sunmaktadır. Kamu maliyesine dair toplam on eser incelenmiş olup, her bir eseri yöntemi ve muhtevası itibarıyla değerlendirmeye tâbi tutmuştur. Özellikle Asr-ı Saâdet'ten sonra kamu maliyesi ya da mali iktisat noktasında alimlerin iktisadi problemlere ne gibi önlemler aldığını, devlet politikasının kamu maliyesini yönetme noktasında nasıl işlediğini, reyanın hangi vergileri ödemekle yükümlü olduğunu, iktisadi kalkınma ve kaynaklarla gelirin adil dağılımının nasıl sağlandığı, toprak hukuku, kamu harcamaları, tarımsal yapı gibi alanlarda meselelerin nasıl değerlendirildiği incelenmiştir. Ayrıca Sünni ve Şii bakış açısına dair eserleri karşılaştırarak her iki grubun devlet yönetme politikası ve algısını da gözler önüne sermiştir.

Anahtar Kelimeler: İslam Finansı, Harac, Emval, Kitabü'l Kesb

JEL Kodları: H20, H30, H40.

Cengiz Kallek, Books of Kharac And Amval (Book Review, Klasik Yayınları, 2018, 261 p.)

Abstract

Many works on Islamic economic thought still await examination. Islamic civilization has produced significant books in various fields to articulate a vision of living in accordance with Islamic principles. However, many of these books have yet to be thoroughly analyzed, evaluated, and critiqued. In particular, numerous classical works on Islamic economic thought remain unexplored and unauthenticated. In this context, the author presents a selection of works from Islamic history on the subject of public finance. A total of ten works on public finance have been analyzed, each evaluated in terms of methodology and content. The study examines how scholars addressed economic challenges in the realm of public finance or fiscal economics after the Prophet's era, how state policies managed public finances, the taxes citizens were required to pay, the methods used to achieve economic development and equitable distribution of resources and income, and how issues such as land law, public expenditures, and agricultural structures were assessed. Additionally, by comparing works reflecting Sunni and Shia perspectives, the study sheds light on the state governance policies and perceptions of both groups.

Keywords: Islamic Finance, Kharāj, Amwal, Kitāb al-Kasb.

JEL Codes: H20, H30, H40.

İslam iktisat düşüncesi, köklerini Hz. Peygamber döneminden alarak birçok alana ve meseleye nüfuz ederek günümüze kadar seyrini devam ettirmektedir. Asırları aşan bu tarihi seyir, alanın sistemleşmesine ve kurumsallaşmasına olumlu bir katkı sunduğu gibi İslam iktisadı literatürünün de genişlemesine sebebiyet vermiştir. Bu genişlemedeki en büyük etken ise Asr-ı Saadetten itibaren günümüze kadar süregelen iktisadi muameleler ve alışveriş antlaşmalarıdır. İslam iktisat literatürü öncelikle fıkıh kitaplarının muamelat bahislerinde yer almasının yanında Kitâbü'l Harac, Kitâbü'l Emval, Kitâbü'l Hisbe, Fütüvvetname gibi genel başlıklar altında sınıflandırılan çeşitli kitapları da meydana getirmiştir. Harac ve emval literatürü kamu maliyesi özelinde erken dönem İslam iktisat düşüncesini ortaya koyması açısından önemlidir. İlgili literatüre ait günümüzde yazılmış bir eser de Cengiz Kallek'e ait olan *İslam İktisat Düşüncesi Tarihi: Harac ve Emval Kitapları* isimli çalışmadır.

Eser; giriş, iki ana bölüm, sonuç, bir ek ve dizinden oluşmaktadır.

Kitabın giriş bölümünde haraç ve emvalin mana ve muhtevasından, ilgili literatürden ve bu literatürün değerlendirmesinden bahsetmektedir. Öncelikle harac kelimesinin “toprakta çıkan şey” anlamında olup vergi ya da devlet gelirleri anlamında olduğunu, emval kelimesinin ise mal kelimesinin çoğulu olup terim olarak mülkiyete konu olan şeyler anlamına geldiğini beyan etmektedir (ss. 7-11). Daha sonra haraç ve emval literatür listesinde yaklaşık kırk tane eser teker teker zikredilerek hakkında kısaca bilgiler verilmektedir. Zikretmiş olduğu eserlerden beş tanesini ilk bölümde Sünni kamu maliyesine örnek olarak dört tanesini ise ikinci bölümde Şia kamu maliyesine örnek olarak tanıtmakta, kitapların içeriği hakkında bilgiler vermekte ve her bir kitaba dair değerlendirmesini ayrı ayrı ortaya koymaktadır. Giriş bölümünün son kısmında ilgili literatürü değerlendirmeye tabi tutmaktadır. Yazar, haraç-emval eserlerinin oluşumunda da her bir medeniyetin oluşmasında da aynı sürecin işlendiği dört ana evreden bahsedilebileceğini dile getirmektedir. Bunlar; kavramsallaştırma, kitaplaştırma, kurumsallaşma ve kanunlaştırmadır. Kavramsallaştırma olarak nitelemiş olduğu ilk dönemi Abdulmelik b. Mervan zamanında Şam yöresinde tutulan Grekçe divan sicillerinin ve Irak yöresinde Farsça olarak tutulan haraç defterlerinin Arapçaya çevrilerek kamu maliyesi alanında ilk adımların meydana gelmesi olarak aktarmaktadır. İkinci safha olarak nitelediği kitaplaştırma döneminde devletin kendi eğitim kurumlarında okutacağı bu alanlara dair çeşitli muhtelif kitapların kaleme alınması geçmektedir. Üçüncü dönem olarak, yazılan kitaplar yoluyla bir merkezi sistem inşa ederek gerekli kurumların inşa edilmesi, dördüncü ve son dönem olarak ise vergi politikalarının birleştirilmesi ve yapının merkezi otorite tarafından merkezileştirilmesinin yolunu açacak olan kanunlaştırma dönemi yer almaktadır. Yazar bu dört aşamayı anlatırken her bir dönemde yaşanmış olanları kronolojik bir şekilde aktarmaya çalışarak, ortaya atmış olduğu 4k sürecinin tarihteki karşılığını etkili bir şekilde sunmaya çalışmıştır. Girişin son başlığında ise ikinci telif dönemi olarak nitelediği Abbasiler döneminden bahsetmektedir. O dönemde meydana gelen iktidar çatışmalarının, taht kavgalarının vergi sistemini altüst ettiğine, askeri giderler olmak üzere devlet harcamalarındaki artışın ülkede hem iktisadi hem de içtimai sorunlara yol açtığına dikkat çekmektedir. Tabii ki devlet bu dönemde birçok devlet ve ilim adamına bu buhrandan

çıkmanın yolları olarak çeşitli raporlar ve kurtuluş reçeteleri sunmasını istemiştir. Yazar bu bölümde Abbasi dönemini; Bizans-Abbasi savaşları, Emin ile Me'mun arasındaki hilafet çatışmaları, Abbasilerin bölgedeki diğer devletler ile olan ilişkisi gibi meseleleri birçok yönden ele alarak devletin vergi sistemini inşa ederken ne gibi sebeplerin buna yol açtığını, savaşların nasıl bir etki meydana getirdiğini, taht kavgalarının devlet işleyişinde ne gibi sonuçlar doğurduğunu irdeleyerek bu gibi meseleleri kamu maliyesi etrafında değerlendirmiş, haraç ve emval kitaplarını ortaya çıkartan saikleri de etraflıca anlatmaya çalışmıştır (ss.31-62).

Uzun bir girişten sonra yazar, birinci bölümü Sünni Kamu Maliyesine ayırmıştır. İlk olarak kısaca birkaç özelliğine dikkat çekerek aslında Sünni düşüncede yazılan her bir harac ve emval kitaplarında, bu özelliklere rastlanacağını bilgisini vermektedir. Cihat merkezli bir anlayışla yazılması, toplumu ikiye ayırarak Müslüman- kafir şeklinde sınıflandırılması kitapların genel özelliğidir.

Kısa bir ön bilgilendirmeden sonra Sünni kamu maliyesinde zirveye ulaşmış, alanın en muteber eserlerinden sayılan Ebu Yusuf'un *Kitabü'l Harac'ını* tanıtmaya başlamaktadır. Ebu Yusuf'un bu kitabı Emîrü'l-Mü'minîn kendisinden harac, uşur (gümrük vergisi), sadaka (zekât), cevali(cizye/baş vergisi) gibi vergiler ve diğer hususlarda mükellef olduğu kuralları ihtiva eden bir kitap hazırlamasını istediğini belirtmektedir (s.71). Kitap muhteva olarak yirmi sekiz sorunun cevaplandırıldığı otuz dokuz fasıllık ana metinden oluşmaktadır. Eserin muhtevası ganimet, humus, cizye, gümrük vergileri, zimmi ve harbilerin hukuki statüleri gibi toprak ve vergi hukukuna dayalı meseleleri incelemektedir. Kallek, kitabın muhtevasından hareketle eserin; dönemin devlet sistematüğünü yansıtmayı, zirai faaliyetlerin İslam hukukuyla uyumlu bir şekilde yürütülmesi, iktisat-hukuk birlikteliğinin görülmesi gibi değerlendirmelerini ortaya koymaktadır. Kallek, Ebu Yusuf'un iktisadi görüşlerini maddeler halinde vermiştir. İktisat politikası, özel teşebbüsü teşvik, vergilendirme politikasında raiyyenin durumu ve hükümetin görevleri, piyasa mekanizması ve fiyatlar, kambiyo rejimi, dış ticaret esasları gibi konularda hangi görüşü benimsediğini *Kitâbü'l-Harac'dan* aktarmaktadır. Kitapta en fazla yeri bu kitaba ayırarak detaylı bir şekilde inceleme fırsatı bulmuştur. Ebu Yusuf'un görüşlerinden bazılarını modern iktisat akımları ve temsilcileriyle karşılaştırarak İslam'ın görüşünü ve perspektifini ortaya koymaya çalışmıştır (s.85). Kallek, ayrıca eserin arkasındaki felsefeyi altyapıyı da irdelemeye çalışarak Ebu Yusuf'un nasıl bir düşünce yapısına sahip olduğunu aktarmaya çalışmıştır. Örneğin adalet mekanizmasını temel umde sayması, bireysel haklarla kamu yararı çatıştığında ikincisini tercih etmesi, *Mecelle* 'de ifadesini bulan birçok külli kaidenin Ebu Yusuf tarafından işletilmesi gibi meseleleri zikretmektedir.

Yahya b. Ademe ait olan *Kitâbü'l-Harac'ı* ikinci kitap olarak zikretmektedir. Kallek, müellifin eserinin iktisat düşüncesinde hadisçi silsilenin esaslarını belgeleyen kitapların eldeki ilk nüvesi olduğuna işaret etmektedir. Buna delil olarak da eserde Kütüb-i Sitte'de yer alan pek çok hadisi zikrederek bu noktadaki hassasiyetini gözler önüne sermektedir. Kallek, eserin dört cüzden meydana geldiğini ve fey, haraç, cizye, vergilendirmeler, fetih arazileri, ölü toprakların ihyası, sadaka, zekât gibi konular etrafında şekillendiğini zikretmektedir. Bu esere

dair oryantalistlerin incelemelerine de bakmış olup kitabında onların görüşlerine yer vermektedir. Eserin ekonomi bilimiyle ilgisinin sınırlı olduğunu daha çok yasama erkine ve devlet erkanına telkinlerde bulunmayı hedefleyen bir ilmihal niteliği taşıdığını beyan eden S.D. Goiten'in görüşünü aktarmaktadır (s.104). Ancak Kallek, nebevi hadislerden müteşekkil bir mecmua olsa da Halife Ömer b. Abdülaziz döneminde uygulanagelen kayda değer bilgiler içerdiğini de söylemektedir. Daha sonra Yahya b. Ademin iktisadi görüşlerinden bir demet aktarmaktadır.

Üçüncü kitap olarak Ebu Ubeyd'in *Kitabü'l Emval'ini* ele almaktadır. Kallek, eserin öneminin hicri III. yüzyılda maliye teşkilatındaki bozuklukların Kuran ve Sünnet temelleri üzerinde yeniden ihya edilmesini salık vermekte yattığını beyan etmektedir (s.117). Eser kamu maliyesi konuları içermekte olsa da genel anlamda muhtevasının önemli bir kısmı devlet idaresine dair çeşitli konuları içermektedir. O dönemde zirai kalkınmanın önemini bilen Ebu Ubeyd, kitabında aslında temel olarak vergi politikalarının belirleyici rol oynadığı istikrarlı ve adil bir toplumsal iktisadi düzeni meşrulaştırmayı hedeflemiştir. Kallek, daha sonra diğer eserlerde de zikretmiş olduğu gibi müellifin iktisadi görüşlerine yer vermektedir. Tarıma özel bir önem atfeden müellif, özel ve kamu mülkiyetini onaylamakta, iktisat politikalarında yeni çözümler arayışı içinde olduğunu belirtmektedir. Kallek'in incelemesinde fark ettiği noktalardan bir tanesi diğer eserlere nazaran *fey*'in sarf yerleri noktasında müellifin bedevi ve hadari ayrımı yaptığını, müellifin belirli kıstaslar koyarak kimlerin daha çok *fey*'den yararlanma hakkı elde ettiğini beyan etmektedir. Ayrıca müellifin ticaret yasakları koyduğunu gayri mütekevimm malların hiçbir şekilde İslam beldelerinde üretiminin ve dolaşımının yasaklanması gerektiğini aktarmaktadır.

Dördüncü kitap olarak Kudâme b. Cafer'in *Kitâbü'l-Harac'ı* incelenmektedir. Diğer müelliflerden farklı olarak sonradan Müslüman olan ve katiplik görevinden gelen bir müellifin eseri ele alınmaktadır. Kallek, müellifin eserini oluştururken Ebu Yusuf, Yahya b. Âdem ve Ebu Ubeyd'in harac ve emval kitaplarından faydalanarak yazdığını aktarmaktadır. Diğer eserlerden farklı olarak göze çarpan noktalardan bir tanesi müellif, devlet gelir-gider hesabını tanıtır bütçeyi hazırlayan Divanü'l-Harac ile Divanü'd-Dıya'ı ele almakta, bunların görev alanları, işleyiş tarzları ve kalemlerini incelemektedir. Kallek, müellifin hazırlamış olduğu maliye tarihi açısından da önemli belgelerin olduğu ayni ve nakdi gelirler cetvelinin yer aldığını belirtmektedir. Ayrıca diğer eserlerden farklı olarak toplumsal gelişme, duraklama, gerileme ve çöküş sebepleri gibi meseleleri ele almaktadır. Kudame b. Cafer'in iktisadi görüşlerine gelirsek iş bölümü, değer kuramı, paranın işlevleri, isteğin çifte mütekebiliyeti ve piyasa bilgilerine serbest ulaşım gibi konulardaki görüşlerinin modern ekonomi bilimiyle çakıştığı beyan edilmektedir.

Kallek, beşinci ve son Sünni kamu maliyesine ait kitap olarak Davudî'nin *Kitâbü'l-Emval'ini* incelemeye tabi tutmuştur. Eser kamu maliyesi alanında Maliki mezhebine has bir örnek olarak nitelenmiştir. Kallek'in tespitine göre kitap yirmi sekiz bölümden müteşekkil olup dört ana bölüme ayrılmıştır. İlk bölümlerde enfal, ganimet, fey, fethedilmiş toprakların statüsü, sahipsiz arazilerin iktisat, haraci statüsündeki arazilere dair hükümleri açıklamaktadır. İkinci

bölümde enfal, fey, ganimet kavramlarının farklı tarifleri yapılmakta; İfrikiyye, Endülüs ve Sicilya topraklarının hukuki statüsünü incelemektedir. Üçüncü bölümde uluslararası savaş ve barış hukukuna dair meseleleri ele almaktadır. Dördüncü bölümde ise bilinmeyen topraklar, ideal hayat tarzına dair değerlendirme, aşırı vergiler, mekruh ve mubah iktisap yolları gibi çeşitli konuları ele almaktadır. Kallek'in belirttiğine göre, Davudi nice ihtilafı konularda şahsi hükmünü açıklamamakla beraber, muhtelif içtihatları sıralayarak nihai kararı okuyucuya bırakmaktadır (s.169). Davudi'nin iktisadi görüşleri noktasında öncelik olarak Kallek, müellifin zenginlik ve fakirlik arasındaki mukayesesini değerlendirmektedir. Daha sonra fethedilmiş toprakların hukuki statüsü, mali cürümler ve yolsuzlukla mücadele siyaseti gibi konulardaki görüşlerine yer vermektedir. Sonuç olarak Kallek'in, müellifin eserine dair dönemin siyasi, iktisadi ve toplumsal düzenine dair bilgileri ortaya çıkartmaktadır. Ayrıca yapmış olduğu incelemeler sonucunda Davudi'nin disiplinler arası geçişlerini gözlemleyerek iktisadi bünye, siyasi rejim, hukuk nizamı ve kamu ahlakı arasındaki irtibatı gözler önüne sermektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde Şii müelliflerin hazırlamış olduğu kamu maliyesi eserleri yer almaktadır. Kallek, Şia Kamu Maliyesine girişte öncelikle ehli sünnet' in ve Şia'nın eserleri arasında bir mukayese yapmaktadır. İçerik ve yaklaşım bakımından Şia haraç kitaplarının eserleri daha kısır görünmektedir. Ayrıca Şia'nın on ikinci imamın gaybetinden sonra güncel sorunları kimlerin çözümleyip düzenleyeceği sorusunun yanıtsız kalması, ulemanın toplumsal konum ve işlevini zaafa uğratmıştır. Bundan dolayı da haraç ve zekât gelirlerinin kimler tarafından toplanacağı, kimlerin hakkı olduğu gibi meseleleri tespit edebilmek oldukça zorlaşmıştır (s.191).

Kallek, Şia kamu maliyesine ait ilk eser olarak Kerek'inin *Katıatü'l-Leccac'ını* tanıtılmaktadır. Kallek, Kerek'i'nin İmamiyye mezhebinin müceddidlerinden sayıldığını aktarmaktadır. Onu diğer imamlardan ayırt eden özellik ise İran tarihinde ilk defa devleti, naib'i imam sıfatıyla İmamiyye hukukuna tabi kılmaya çalışmıştır. Böylesine önemli rolleri üstlenmesi ve naib'i imam sıfatıyla hareket etmesi onu kamu maliyesi meselelerini çözmeye itmiş ve bu konuda ortaya bir eser koymuştur. Eser özellikle haraç arazilerinin tespiti ve devlet başkanının bu fondan yaptığı tahsisatı almanın üzerinedir (s.200).

İncelenen ikinci eser Kerek'i'ye reddiye olarak yazılan Katifi'nin *es-Siracü'l Vehhaci'dır*. Kallek, Katifi ve Kerek'i arasındaki temel ihtilaf sebebinin on ikinci imamın yokluğundan dolayı olduğunu belirtmektedir. Katifi, Kerek'i'nin aksine imamın gaybeti sırasında Cuma namazının kılınması, haraç tahsili, imama niyabet meselelerine dair olumsuz görüşlerini serdetmektedir. Dolayısıyla Kallek'in bu değerlendirmelerinden Kerek'i ile Katifi'nin taban tabana zıt görüşlere haiz olduğu anlaşılmaktadır. Kallek, Katifi'nin eserinden alimlerin dünyalık peşinde koşmalarını ve idarecilerle yakınlaşmalarını kerih gördüğünü beyan etmektedir. İktidar sahiplerinin kapılarını aşındıran alimlerin ise dinin yozlaşmasına yol açtığını vurgulamaktadır. Katifi bu görüşlerde iken Kerek'i ise iktidar ile birlikte hareket etmektedir ve kamu maliyesi alanında kamu yararına öncelik vermektedir.

Kallek, ayrıca Erdebili'ye ait *Harac Risaleleri* ile Şeybani'ye ait *Risale fi hillil harac'ı* değerlendirmeye tabi tutmuştur. Kallek, Şeybani'nin eserinden onun da Kereki'yle aynı görüşlere sahip olduğu izlenimini ortaya çıkartmaktadır. Şeybani'nin zalim de olsa sultanın haraç toplama yetkisinin olduğunu savunurken Katifi'nin takipçisi Erdebili ise aksini ileri sürmektedir.

Sonuç olarak kitaba göre Şia kamu maliyesinde ortaya çıkan temel iki eserin olduğunu ve diğer iki müellifin de Kereki ve Katifi'nin takipçileri olma yolunu izlediğini söyleyebiliriz. Şia'da özellikle on ikinci imamın gaybetiyle beraber uzun yıllar sürecek olan bir duraklama devrine girilmesinden devletin siyasi, iktisadi ve hukuki bölümleri de nasibini almıştır. Şia'nın Büveyhiler Döneminde hükümetin Usuliyeye ile iş birliğine girmesi haricinde genel olarak devlet himayesinde kapalı bir cemaat olarak kalmıştır. Haraç kaynaklı gelirlerden de kayda değer bir pay alamadıkları için vergilerin meşruiyeti sorununu pek tartışma konusu yapmamışlardır (s.233). Ancak Safevilerin devlet kurması ve İmamiyye mezhebiyle yakın bir ilişkiye girmesi sonucunda Şii alimler harac ve emval konularına eğilmişlerdir. Ancak ortaya çıkan süreçte eserler belli başlı pragmatik sonuçlar doğuran ve birkaç soruyu çözümleyen bir noktaya varmıştır.

Ehli Sünnet alimlerinin kamu maliyesine dair ortaya çıkarmış oldukları eserler ise Şia'ya göre daha kapsamlı ve sistematiktir. Özellikle Ebu Yusuf gibi devletin en üst pozisyonlarında görev almış bir alimin çözüm ve tahlilleri teori ile pratiğin harmanlandığı bir eseri ortaya çıkartmıştır. Keza Kudame b. Cafer'in katiplik görevi üstlenmesi ve devlet içerisinde iken emval kitabı yazması, tecrübelerini gelecek devlet adamlarına ve nesillere aktardığına işaret etmektedir. Her bir Sünni yazarın soyut ilke ve kurallarını gözlem ve tecrübeyle harmanlayarak ortaya bir eser çıkartmaları İslam İktisat düşüncesine dair birçok bilgiyi gözler önüne sermektedir.